УДК 341.215.43

Зиґфрід Ламміх, доктор права,
Еліко Циклаурі-Ламміх, доктор права

Інститут іноземного і міжнародного кримінального права ім. Макса Планка,
Гюнтерстальштрассе, 73, D-79100 Фрайбург-у-Брайсгау, ФРН

КРИМІНОГЕННА ОБСТАНОВКА СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ "ПІЗНІХ ІММІГРАНТІВ" З КРАЇН СНД

Автори аналізують сталі погляди на злочинність іммігрантів з країн СНД і подає їх обґрунтовану критику. Дослідження базується на кримінологічних даних німецької поліції.

Ключові слова: німецька кримінологія, злочинність неповнолітніх, "пізні емігранти".

1. Загальна характеристика правового і соціального становища пізніх іммігрантів

а) До поняття "пізніх іммігрантів".

На відміну від грузинських біженців з Абхазії та німецьких біженців та висланців, зокрема з Польщі (колишні східнонімецькі території), а також з Чеської республіки (Судетія), які залишили свою батьківщину проти волі після другої світової війни, так звані іммігранти — це особи, що добровільно залишили своє спадкове місце проживання в Польщі, Румунії, Чехії і колишньому СРСР з метою постійно оселитися в Німеччині. В цілому з 1950 по 1998 роки в ФРН в'їхало близько 3,92 мільйонів іммігрантів, при цьому більше половини з них (60%) — після 1989 р. Якщо до кінця 80-х років іммігранти прибували переважно з Польщі і Румунії, то з початку 90-х років в цій групі переважають іммігранти з колишнього СРСР (90%). Впадає у вічі велика частка дітей та підлітків серед прибулих іммігрантів; так, особи до 20 років утворюють частку в 38%, в той час як серед корінного населення ФРН ця частка складає біля 25%. Частка 15-25-річних осіб серед іммігрантів складає 14% цієї групи населення.

Таким чином, серед так званих "**пізніх іммігрантів**", до яких традиційно відносять тих іммігрантів до Німеччини, які переселилися до Німеччини починаючи з 1993 року, переважають іммігранти з країн колишнього СРСР. З країн колишнього СРСР лише в 1993-1998 роках до Німеччини переселилося 1"035"596 іммігрантів, з них більше 2/3 — з Середньої Азії (Киргизії, Казахстану, Узбекистану і Таджикистану). З кінця 90-х років щорічна частка пізніх іммігрантів з колишнього СРСР складає приблизно 100"000.

Таким чином, іммігранти (з 1994 року — пізні іммігранти) — це особи, що в'їхали до Німеччини на постійне місце проживання, які, до речі, за німецьким правом мають право *вимагати* прийняття до громадянства ФРН, і таким чином, отримання таких самих прав і обов'язків, як і решта громадян ФРН. Проте з точки зору культури і менталітету вони набагато сильніше пов'язані з їх батьківщиною, ніж з Німеччиною. Це особливо стосується пізніх іммігрантів з колишнього СРСР після 1994 р., для яких вирішальними факторами виїзду з батьківщини було не бажання "жити як німець серед німців", а національні конфлікти, які мають там місце, і економічні фактори. Відповідні дослідження показали, що значна частина молоді взагалі не брала участі в прийнятті рішення виїхати до Німеччини, або навіть виїхала проти своєї волі (під тиском батьків). De facto більшість пізніх іммігрантів гірше обізнана з німецьким способом життя та менталітетом, ніж, на-

приклад, турки, що народилися і зросли в Німеччині, та інші особи, які з правової точки зору не є німецькими громадянами. В фаховій літературі з цього приводу повідомляється про відносно часті конфлікти між молодими іммігрантами з колишнього СРСР та турками, що народилися і виросли в Німеччині. Молоді турки вважають себе "кращими німцями", які всього лише не мають німецького громадянства.

Іммігранти (це стосується, однак, лише євреїв, які переселилися до Німеччини з Росії) також мають величезні переваги перед іншими особами, що переселилися до Німеччини на постійне місце проживання, завдяки адаптаційній допомозі, що їм надається (безкоштовні курси з німецької мови, зарахування стажу, отриманого в країні, з якої вони прибули, для отримання пенсії та допомоги по безробіттю, допомога з отримання житла а також інші матеріальні державні послуги).

Місцеві німці вважають пізніх іммігрантів з країн колишнього СРСР "росіянами"; такої ж думки про себе і значна частина самих іммігрантів. Ставлення німецької громадськості до іммігрантів до початку 90-х років було переважно позитивним (іммігранти вважалися особливо працелюбними, сумлінними і здатними до інтеграції), це ставлення поступово змінювалося починаючи з 1993 р. Цю зміну в оцінці новоприбулих можна пояснити масовою імміграцією з колишнього СРСР, яка теж припадає на початок 90-х років, і зростаючими витратами німецького суспільства на адаптацію іммігрантів, а також іншою "якістю" пізніх іммігрантів, які мали дещо інші мотиви переселення, ніж іммігранти до початку 90-х років. Ставлення місцевих німців до пізніх іммігрантів може бути на даний момент визначено як "холодне". Через це суспільні зв'язки багатьох іммігрантів вимушено обмежені родиною або відповідною іммігрантською групою, що значно ускладнює інтеграцію цієї частини іммігрантів в німецьке суспільство. Інтеграцію в німецьке суспільство ускладнює також житлова концентрація іммігрантів (тому часто доводиться чути про "російський квартал"), що, в свою чергу, зумовлено тим, що іммігранти, для яких Німеччина і пануючий тут стиль життя є чимось абсолютно незнайомим, схильні підшукувати собі житло поблизу від родичів, що вже живуть у Німеччині.

2. Злочинність серед пізніх іммігрантів

а) Картина іммігрантської злочинності в громадській думці.

Злочинність серед іммігрантів (точніше — серед пізніх іммігрантів) є в Німеччині предметом швидше суб'єктивних спекуляцій, ніж об'єктивних досліджень. Зрозуміло, з огляду на холодне ставлення німецького суспільства до пізніх іммігрантів, ці суб'єктивні спекуляції впливають на іммігрантів швидше негативно, ніж позитивно.

Відсутність об'єктивних даних про криміногенну ситуацію серед іммігрантів, зокрема серед пізніх іммігрантів, пояснюється передусім тим, що до кінця 90-х років органами поліції не велося статистики про злочинність іммігрантів. Під час складання статистичних звітів іммігранти обліковувалися разом із "місцевими німцями" (до речі, іммігранти, про яких йде мова, формально нічим від "місцевих німців" не відрізнялися). Підстави такої рівноправності мають виключно політичне підґрунтя. Керівництво держави не бажало ставити на іммігрантів клеймо "особливих німців", і свідомо припускало, що про справжню криміногенну ситуацію серед іноземців не було об'єктивних, точних даних, які були необхідні для розробки стратегії запобігання злочинам серед цієї групи населення. Про такі дані не можна вести мову і в наш час, незважаючи на те, що проблема криміногенної ситуації серед іммігрантів вже не належить до другорядних тем німецької кримінологічної дискусії і навіть окремо виділяється в кримінальній статистиці деяких федеральних земель. Піонером в цьому плані стала Нижня Саксонія, поліція якої окремо веде статистику злочинів, вчинених іммігрантами, починаючи з 1998 року.

Серед громадян Німеччини поширена думка, що іммігранти (це стосується передусім пізніх іммігрантів з країн колишнього СРСР) скоюють злочини частіше, ніж "місцеві німці", що злочинність іммігрантів відзначається особливою жорстокістю; алкоголь і наркотики відіграють в іммігрантській злочинності більшу роль, ніж в злочинності "місцевих німців". Такій картині іммігрантської злочинності сприяють "сенсаційні повідомлення" німецьких ЗМІ і деякі резонансні кримінальні справи, в яких брали участь іммігранти. Прикладом того, якими беззмістовними є деякі заяви німецьких ЗМІ, може бути твердження, яке було оприлюднено в газеті "Hamburger Abendsblatt" від 03.05.1999 р.: "російська молодь несе в собі жахливий тягар злочинності. Але конкретних цифр назвати неможливо, оскільки російські неповнолітні не обліковуються окремо в поліцейській кримінальній статистиці: вони ж тепер стали німцями".

У фаховій німецькій кримінологічній дискусії схильність іммігрантів до злочинів (що ґґрунтується, до речі, на припущеннях) обґрунтовується серед іншого ще й тим, що через німецьку кримінально-виконавчу систему проходить велика кількість неповнолітніх іммігрантів. У 1998 році частка неповнолітніх пізніх іммігрантів (тобто осіб, які переселилися до Німеччини починаючи з 1994 р.), що перебували в західнонімецьких кримінально-виконавчих установах, становила 10%, тобто удвічі перевищувала їх частку в населенні Німеччини такого ж віку. Частка неповнолітніх ув'язнених турок становила 15% і втричі перевищувала їх частку в населенні Німеччини, в той час як частка "місцевих" німців в кримінально-виконавчих установах для неповнолітніх становила 50% (при їх частці в цій віковій групі в загальній чисельності населення Німеччини 78%). У деяких німецьких публікаціях робляться спроби пом'якшити інформативність цих даних. Встановлюється, що ці дані вказують на те, що неповнолітні пізні іммігранти справді частіше *засуджуються до позбавлення волі* за тяжкі злочини, ніж їх "місцеві" однолітки, але під час оцінки таких даних слід враховувати, що суди значно частіше призначають позбавлення волі неповнолітнім іноземцям і неповнолітнім пізнім іммігрантам, ніж "місцевим" німцям, на що вказує чимало факторів.

б) Злочинність пізніх іммігрантів в світлі результатів емпіричних досліджень.

Кримінологічне дослідження, яке було проведено кримінологічною дослідницькою групою баварської поліції наприкінці 90-х років за дорученням Міністерства внутрішніх справ Баварії, подає диференційовану картину іммігрантської злочинності. Новизна цього дослідження полягала в тому, що дані про частоту і якість злочинів, вчинених пізніми іммігрантами, було запозичено з поліцейської кримінальної статистики та слідчих справ, що перебували у провадженні органів поліції. Але інформативність цього дослідження є обмеженою, оскільки дослідження охопило відносно невелику (2'671 осіб) групу пізніх іммігрантів у деяких регіонах Баварії.

З вищезазначеного дослідження випливає, що кримінальне обтяження суспільства підозрюваними іммігрантами (= число підозрюваних на 100'000 мешканців відповідного населення) відповідає обтяженню суспільства підозрюваними з решти німецького населення (а серед осіб віком від 25 до 50 років є навіть меншим) і є наполовину нижчим, ніж серед осіб без німецького громадянства (іноземців). У світлі цих даних іммігранти взагалі не виглядають більшими злочинцями, ніж "місцеві" німці, але при цьому, звичайно, необхідно враховувати, що ця картина базується лише на даних про злочини, які були зареєстровані поліцією. Однак, якщо підрахувати кримінальне обтяження окремих груп населення, утворюється зовсім інша картина. Так, діти пізніх іммігрантів віком від 10 до 20 років утворюють втричі більше кримінальне обтяження суспільства підозрюваними, ніж діти "місцевих" німців; чим молодшими є діти пізніх іммігрантів (віком від 10 до 20 років),

тим вищим (порівняно з такою самою віковою групою "місцевих" німців) є обтяження суспільства підозрюваними. Приблизно з 25 років обтяження суспільства підозрюваними пізніми іммігрантами є нижчим, ніж відповідний показник "місцевих" німців цієї вікової групи.

Поліція реєструє значно більше простих крадіжок (у більшості випадків це стосується крадіжок з магазинів), скоєних іммігрантами, особливо неповнолітніми іммігрантами, ніж "місцевими" німцями; так, 34% крадіжок скоюється німцями взагалі, 21,8% — іммігрантами. Крадіжки становлять 17% всіх злочинів, зареєстрованих поліцією. Щодо злочинів, вчинених неповнолітніми і зареєстрованих органами поліції, ці показники є істотно вищими; стосовно неповнолітніх пізніх іммігрантів, зареєстрованих поліцією, ця частка значно перевищує 50%.

Особливо часто поліцією реєструються крадіжки, вчинені пізніми іммігрантами з Казахстану (приблизно 50% всіх зареєстрованих злочинів). На відміну від них, злочини, вчинені пізніми іммігрантами з Російської Федерації, зареєстровані поліцією, відзначається відносно високою часткою насильницьких злочинів, а також злочинів, вчинених у стані алкогольного сп'яніння.

Особливий неспокій німецької фахової літератури, в тому числі зазначеного баварського дослідження, викликає дуже поширене в колах пізніх іммігрантів вживання речовин, що викликають залежність (алкоголю та наркотиків), інтенсивність якого набагато перевищує показники, які є "нормальними" для решти німецького населення. Передусім іммігрантська молодь вживає значно більше "тяжких наркотиків", ніж німецькі неповнолітні того ж віку. Із вживанням наркотиків часто пов'язані злочини проти порядку обігу наркотиків, у зв'язку з яким і було зареєстровано поліцією більшість неповнолітніх іммігрантів віком з 18 до 24 років, яких було притягнуто до відповідальності починаючи з 1999 року.

в) Фактори, що впливають на криміногенну ситуацію.

Процес імміграції часто пов'язаний для іммігрантів, (а також для інших мігрантів, що прибувають до Німеччини) з конфліктами, які виникають на тому ґрунті, що система культури або законодавства рідної країни, яка наклала свій відбиток на особистість іммігранта, суперечить загальновизнаним цінностям і нормам поведінки, що діють в Німеччині. Аби не залишитися "іммігрантом", аби отримати нову соціальну індивідуальність, іммігрант повинен пристосувати себе до норм і стандартів, що визнані в Німеччині. Це породжує конфлікти, під час вирішення яких може відігравати певну роль наркотична залежність. При цьому вирішальну роль відіграє поширена в певних країнах "культура споживання наркотиків". Особливої травми імміграція завдає дітям і неповнолітнім іммігрантам. Процес соціалізації цих осіб, який протікав у звичному оточенні, під час імміграції ламається. Тільки що вивчені норми, які діють у родині, суперечать діючим в Німеччині нормам поведінки.

Ситуація, що склалася в рідних країнах пізніх іммігрантів (особливо в республіках Середньої Азії), також впливає на поведінку пізніх іммігрантів. Можна виділити певні характерні ознаки цієї ситуації, які мають кримінологічне значення. Вони запозичені з численних висловлювань у німецькій фаховій літературі, але базуються і на власних спостереженнях. До таких характерних ознак може бути віднесено:

– цілком обґрунтовану недовіру населення до всіх державних інстанцій, особливо до поліції й інших правоохоронних органів, які вважаються корумпованими. В звичайному випадку від них ніхто не сподівається отримати допомогу у захисті своїх прав, удаючись до самозахисту навіть в тих випадках, в яких "пересічний німець" звернувся би до відповідного державного органу;

– заляканість великої частки населення, викликану численними військовими (часто варварськими) розбірками на національному, релігійному і політичному ґрунті.

Зигфрид Ламмих,
Элико Циклаури-Ламмих

Институт зарубежного и международного уголовного права им. Макса Планка,
Гюнтерстальштрассе, 73, D-79100, Фрайбург-в-Брайсгау, ФРГ

КРИМИНОГЕННАЯ ОБСТАНОВКА СРЕДИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ПОЗДНИХ ИММИГРАНТОВ ИЗ СТРАН СНГ

РЕЗЮМЕ

Проанализировав данные уголовной статистики, авторы приходят к выводу, что преступность иммигрантов превышает преступность "местных немцев" только в возрастной группе от 10 до 24 лет. Решающими причинами автор считает культурные конфликты между молодыми иммигрантами из бывшего СССР и местными немцами, которые считают себя "лучшими немцами", а также употребление наркотиков выходцами из стран СНГ.

Ключевые слова: немецкая криминология, преступность несовершеннолетних, "поздние иммигранты".